
НАУКА XXI ВЕКА

Апрель 2020

Ежемесячное научное издание

«Редакция журнала "Наука XXI века"»

Москва 2020

Наука XXI века
Апрель 2020

Ежемесячное научное издание.

Зарегистрировано в Федеральной службе по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций (Роскомнадзор).

Свидетельство о регистрации средства массовой информации
ПИ №ФС77-65928 от 06 июня 2016 г.

Адрес редакции:
123317, г. Москва, ул. Тестовская, д. 10
E-mail: info@nauka21veka.ru

Главный редактор Иванов Владимир Владимирович

Адрес страницы в сети Интернет: nauka21veka.ru

Публикуемые статьи рецензируются
Мнение редакции может не совпадать с мнением авторов статей
Ответственность за достоверность изложенной в статьях информации
несут авторы
Работы публикуются в авторской редакции
При перепечатке ссылка на журнал обязательна

© Авторы статей, 2020
© Редакция журнала "Наука XXI века", 2020

Содержание

Содержание	3
Филологические науки	4
Folklore creativity and new Uzbek poetry	4
ТЕҶЕЎ МЭНИЛИ ФРАЗЕОЛОГИЗМЛЕР	7
НАВОИЙ ВА ҚОРАҚАЛПОҚ АДАБИЁТИ	9
Hozirgi she'riyatda obrazlilikning differensialligi	11
Юридические науки	13
IMPROVEMENT OF ENVIRONMENTAL CONTROL RULES	13
Философские науки	16
ABDULLA ORIPOV IJODIDA FOLKLORIZMLARNING AHAMIYATI	16

Folklore creativity and new Uzbek poetry

Tajibayeva Latofat
Karakalpak State university

Summary: The weight and weight of modern Uzbek poetry was also based on the oldest oral poetry of ours. This article discusses the emergence of new Uzbek poetry and the factors that influenced it.

Keywords: poetics, folklore, finger weight, "Devoni lug'otit Turk", Kashgar's, literature, Uzbek poetry, A.Aripov

"Any literature starts with oral folk tales. The same is true for the early period of Uzbek poetry "[1, 16]. The poetic creativity of the Turkic peoples living in Central Asia, including the Uzbek people, has a long history. As the Arab arousals developed on the basis of oral folk poetry in ancient times, the weight and weight of modern Uzbek poetry was also based on the oldest oral poetry of ours. This is the evidence of the ancient lyrical fragments called Khoshgah, the folk epics, or the features of the Uzbek folk poetry and poems of Mahmud Qashqari's "Devoni lug'otit Turk". Available literary monuments, both written and oral, allow for thought on the origin and development history of finger weight. The fragments of Kashgar's Devon and the Struggle of the Press are a very ancient past. These fragments and the four quizzes about Afrosiab indicate how old the finger is. The articles and literary pieces in the Deva are an important example of the history of folklore and literature as an example of ancient literary genres. Even though the literary fragments of this book are not in the whole work, Mahmud Kashqari's instructions on these passages indicate that he is part of a piece of poetry, song and poems. They can be subdivided into some works under the spring joys, fights, singing songs, love emotions, educational tracks, paintings of nature, and more.

The Devon also contains many poetic stories written by ancient Greeks in Asia, the Aragonese in the Fergana Valley, the snowcapped by the Sayhun (Syrdarya), and other tribes of Ispiob (present-day Shymkent) and Shosh (now Tashkent). The language of these poems is lexically related to the modern Uzbek language lexicon. The lexicon of that time was based on the current Uzbek lexicon "[2,36]. This poetic monument, created in the language of our ancient ancestors, is a prime example of poetry created in fingerprints. Devon contains five, six, seven, eight, ten, ten, thirteen, and many other fingerprints. There are very few weights in the ten and thirteen categories. It can be deduced from this that in the poetry, primarily small volumes and weight categories, and massive volumes and families belong to the post-development period of poetry development. All weight classes in Devon and varieties of weight, band and rhythmic gymnastics have a great role in contemporary Uzbek poetry. "We can say that the basic features of finger weight have been formed in the ancient poetic fragments described in Devon. Folk epos has played a major role in deeply rooted in the fingerprints as poetry. 'Alpomish' is an important stage in the development of finger weight. It is used in seven, eight, thirteen, fourteen, and ten. Ten units were featured in Devon, and played a leading role in the composition of the poem 'Alpomish'." [1,16].

"The examples of folklore in the Devonian language dictionary are of comparative importance as a comparative source. These fragments of genre and theme can be characterized by a number of peculiarities of folklore that relate to the 11th century and earlier. In the case of "Devoni lug'atit Turk", he composed of samples of written literature, mainly the samples of oral works. In particular, the presence of some of the figurative images contributed to the development of genres such as quartet, ruby, debate, which later occupied a great place in the Turkish literary literature, and also contributed to the development of modern Uzbek poetry. The poetical fragments of Devon are based not only on the formality, but also in the content and image system as the basis of modern Uzbek literature. This can be seen in the example of the author of the poetic book of Uzbek poet A.Aripov. The Poet's poem "Qasam Dara" is characterized by a purely Uzbek character. Each example, each thought, every image is Uzbek. It does not look like

traditional images and images at first glance. While thinking about “Qasam Dara”, Hukulov wrote, “Perhaps Abdulla Aripov understands what love is, what kind of love in man’s spirit is, first of all the folk tales or the tale he has heard from his grandmother” [3,134]. The opinions of other scholars who spoke of “swearing” are basically the same. If the life of the Turkic people belonging to the Uzbek people is focused on the life of the Turkic people, then it will be possible to feel that this poem is in harmony with the ancient melodies. It is known that the images and motives related to hunting and hunting in the Turkic peoples have deep roots. Even the whole system of images is related to the same subject. The images, such as arrows, stars, sayd, and sayods do not require any special comment. Hunting and hunting motifs by Yusuf Hos Hojib in the book Qutadg’u bilig “The Devonu lug’otit-turk” footprint is striking:

Yigitlarig ishlatu,

Yig’ach, emish irg’atu,

Qulan, keyik avlatu,

Bazram qilib avnalim.

Content:

Let’s use guys,

Let them pick the fruit

Various wild animals

Qulon [1], hunting deer,

Let’s celebrate for a few days [4,262]

Here is an important detail for us. It’s a deer and a goat hunt. King Bakhrom of Navoi depicts the same hunt. It is well-known that the site of the Furkat image is engaged in deer hunting. It is also rich in folklore. Mythology, as well as mythological, as well as mythological, as well as duck, swallows, cranes, crows and geese, created by the mythological land, are primarily folklore genres — epic, tale, qo but in the literature, in various forms and stories, these diverse images are widely used in literary literature by artists in expressing a particular ideological-artistic purpose or expressing the character, lifestyle, and lifestyle. Studying and observing various images in the poetry of Omon Matjon, Muhammad Yusuf, Shavkat Rahmon, S. Sayid, who have a special place in contemporary Uzbek poetry, We can see that the

It is difficult to find an open-minded expression of sincerity, simplicity and natural sophistication, or an inspiration from the novelty of the people’s oral traditions. That is why verbal creativity has always been one of the main sources of writing for the development of written literature in all times and times. This idea is fully relevant to the Uzbek literature of the 1960s of the last century. And most importantly, relying on folklore experiments made it possible for honest, courageous, and courageous creators of the nation and country. This is why, for this reason, Abdullah Oripov has strongly suggested that “the folk oratory is far from literature” [5,74].

In short, the genesis of the new Uzbek poetry goes back to the oral tradition. The most ancient examples of folklore can be found in “Devoni lug’atit-turk”. By the end of the XIX century, our creators pursued their goal of bringing their works closer to the spirit of folklore, inspired by folk oratory, and compiled the works of the epoch.

References

1. Ummat Tuychiyev. Fingerprint system in Uzbek Soviet poetry. 1966 . Toshkent: Fan.
2. C.M. Mutallibov, philologists of the 11th century and their unique works. See M. The Word of the Darkenne Warrior, Turk, 1 tom. 1960
3. I Hakulov. The artistic word shukuhi. — T.: Literature and Art, 1987
4. M. Turkish Dictionary of Turkic languages, T.: 1 tom 1960

5. a. Oripov.Searched works. 4 volumes. — T.: Literature and Art, 2001. Volume 4

[1] Wild animal

ТЕҢЕҮ МӘНИЛИ ФРАЗЕОЛОГИЗМЛЕР

Кобланова Жибек Кайратовна,
Қарақалпақ мемлекетлик университети,
Ўзбекистан, Нукус

Аннотация: Бул мақалада теңеу фразеологизмлардин қолланыу өзгешелигине тоқталып өтилген. Теңеу фразеологизмлардин морфологиялық структурасы, қайсы сөз шақабтан жасалғанына, лексикалық мәнилерине итибар берилди. Соны менен бирге теңеу фразеологизмлардин тийкарғы белшгиси уқсас предметлерди салыстырыу есапланады

Гилт сөз: Фразеологизм, лексика, морфология, стилистика, аффикс.

Тилимизде троплардың орны айрықша. Олар хәм лингвистикалық хәм әдебиятта да үйрениледи. Көркем сүүретлеу қураллары тилдин байлығын, шығарманың көркемлик мазмунын, образлылық дәрежесиниң жоқарылатыу ушын хәр бир жазыушы- шайырлардың стилине жараса пайдаланылады. Көркемлеу сүүретлеу қуралының тийкарғы атқаратуғын хызмети бул эстетикалық тәсиршеңликти арттырыу, ой-сезимлерди эмоционал жеткерип бериу болып есапланады[1; 5].

Шайыр-жазыушылар өз шығармаларында лексика-семантикалық байлықлардан көркемлеу қураллары сыпатында жүдә өнимли пайдаланады. Биз де өз гезегинде мақаламызды лексикалық тил бирлиги болған фразеологизмлардин теңеу сыпатында келиуине тоқталып өтемиз.

Фразеологизмлер өзиниң ауыспалы мәнилиги менен ажралып турыу менен бир қатарда теңеу хызметинде де келеди. Бир неше фразеологизмлер ауызеки сөйлеу тилинде ушырасатуғын теңеулер тийкарында пайда болған десек қәтелеспеймиз. Себеби дәстлебинде қандай да бир предметти екінши бир предметке салыстырылып, теңлестирилип сүүретлеу арқалы тилимизде турақлы сөз дизбеклери пайда болған.

Теңеулер морфологиялық билдирилиуи жағынан көбинесе —дай\дей, -тай\тей аффикси арқалы жасалады. Теңеу арқалы ойдың образлылығы, эстетикалық тәсиршеңлиги тәмийнленеди. Мысалы: аузы гөжедей қайнау, аузына қатық уйытқандай, аузына қум қуйылғандай, аузына суу толтырғандай х.т.б.

Жоқарыда берилген сомантикалық фразеологизмлардин бәри теңеу хызметинде келип, «сөйлеу» хәм «индемеу» мәнисин билдиреди. Бул фраземалар атлық+атлық+дай+фейил ямаса атлық+атлық+фейил+дай формасында көп ушырайды. Себеби фразеологизмлардин теңеу болып келиуинде —дай\дей аффикси атлыққа, фейилге хәм атауыш сөзлерге косылады.

Психологиялық халатларды билдириуде биз оны екиге унамлы хәм унамсыз етип бөлип аламыз.

1. Жағымы яғный унамлы характердеги теңеу фразеологизмлер, олар қууаныш сезимин билдиреди: кеули таудай көтерилиу, жерден жети қоян тапқандай, аты бәйгиде озғандай, ақ түйениң қарны жарылғандай, х.т.б

Фейил фразеологизмлардин теңеу хызметинде келиуи: «Қара қағаз» келди дегенге *жерден жети қоян тапқандай* жууырысып келгениңиз қудалыққа миясар емес ғой...[2; 33]

2. Жағымсыз яғный унамсыз характердеги теңеу фразеологизмлер. Олар *қапа болыу, ашыулану, қыйналу* сыяқлы халатларды билдиреди: ингендей қайысыу, ботадай бозлау, ишин ийт жыртқандай болыу, төбесине муздай суу қуйғандай болыу, бөриге байланған ылақтай болыу, жүрегине шай тартқандай болыу х.т.б

Мысалы: Жаңғызының қанлы майданға атланар алды алты қанатлы үйге бир өзи сыймай пошалап, *ингендей қайысып, ботадай бозлап* отырған Назлы кемпир...[2;3]; Өлимди еситип, Қәдирдин *төбесине муз қуйылғандай* болды [2;11]; Алмагүл, жалғыз қалғанына *бөриге байланған қозыдай*, шыбыжыңлады...

[3; 255].

Берилген биринши мысалымызда «ингендей қайысыў», «ботадай бозлаў» — қыйналыў мәнисин берсе, *төбесине муздай суў қуйылыў* фраземасын қысқартып «төбесине муз қуйылыў» — қатты қорқыў, ал халық тилинде ушырасып жүрген бөриге байланған ылақтай болыў фраземасын «бөриге байланған қозыдай» тыпыршылап қорқып турған процессти көрсетип берген.

Халқымыз тилинде теңеўлер көп, оларды жаратыўда турмыстың түрли саласындағы ўақыя-қубылыслар себебши болады. Салыстырыўшы предметтиң қәсийетине, белгисине, сапасына, атқаратуғын хызметине қарап салыстырылыўшы предмет теңеледи.

Теңеў фразеологизмлер ишинде белгиниң белгисин билдирип келетуғын рәўиш фраземалар да бар. Мысалы: Оның үстине Тамара бир шылым ун бермей жибергенде *аспаннан түскендей* он кило унлы болды [4; 121]; -Турмыс қурдың ба? — деди бир ўақта Шазада *түйеден постын таслағандай етил*[4; 8]; Лекин, аздада бул ойлардың барлығы *суў бетиндеги көбиктей тарқап* кетеди [4;19]

Келтирилген мысалларда *аспаннан түскендей, түйеден постын таслағандай етиў* — бирден, тосыннан дегенди билдирсе, ҳәрекеттиң тезлигин билдириў ушын *суў бетиндеги көбиктей тарқаў* фразеологизми қолланылған. Рәўиш мәнили фразеологизмлер көбинесе ўақытлық, орынлық, сынлық мәнили фразеологизмлерди жасап келеди.

Теңеў мәнили фразеологизмлердиң және бир түри бул адекватив фразеологизмлер. Олар заттың ямаса қандай да бир предметтиң белгисин, түрин, түсин билдириўши фразеологизмлерден есапланады. Мысалы: Оннан *қулақты жарып жиберетуғындай* ойнақы музыка жаңлады [4; 39]; Тиршилик хәмме ўақыт *қамырдан қыл суўырғандай* бола бермейди [4; 80]; Түйениң сүти, *көздиң жасындай* қуйсаң қара шайың қоп-қойыў болады [4;18].

Жоқарыдағы берилген мысалларда даўыс тонының қатты шығыўына байланыслы *қулақты жарып жиберетуғындай* фраземасы, «*қамырдан қыл суўырғандай*» — жүдә аңсат, ал кишкентай, аз ғана мәнисин аңлатыў ушын *көздиң жасындай* фразеологизми қолланылады. Бул мысаллардың ҳәр биринде берилген фразеологизмлердиң өзине тән өзгешелигин, экспрессивлик-эмоциональлық мәнилерин көриўимизге болады.

Қарақалпақ тилиниң фразеологизмлеринде тәкирарланбас көркем-сүүретлеўшилик имканият, терең, тужырымлы хәм өткир мәни, үлкен тәсирлилик, анықлықты тәмийн ете алған қысқалық, сулыўлық бар. Буны биз әсиресе теңеў фразеологизмдиң атқаратуғын хызметинен аңласақ болады. Олар көбинесе шығармадағы образлықты арттырыў, тыңлаўшының дыққатын қаратыўда автордың жаратқан фантазиясына байланыслы дәретиледи.

Пайдаланылған әдебиятлар

1. A.Dosimbetova «Ádebiyatta kórkemlew quralları» — Nókis: «Qaraqalpaqstan», 2017-jil, 5-bet.
2. К. Султанов. Ақдәрья (роман). Нөкис, «Билим», 2018. 280 бет.
3. Т. Қайыпбергенов. Қарақалпақ дәстаны. Маман бий әпсанасы. Нөкис, «Билим», 2018-жыл. 512 бет.
4. М. Нызанов. Таңламалы шығармалары. VIII том. (Роман, гүрриңлер, драбллар). Нөкис, «Билим», 2018-жыл. 312 бет.

НАВОИЙ ВА ҚОРАҚАЛПОҚ АДАБИЁТИ

Атаниязова Муборак Абдуллаевна,
Қорақалпоқ давлат университети ўқитувчиси
Нукус, Ўзбекистон

Аннотация: Мақолада Алишер Навоий ижодининг қорақалпоқ ижодкорлари ва олимлари томонидан ўрганилиши ҳақида фикр юритилган.

Калит сўзлар ва иборалар: Навоий ижоди қорақалпоқ олимлари талқинида, ижодининг қорақалпоқ тилига таржималари, қорақалпоқ шоирлари ижодига таъсири, қорақалпоқ мумтоз шеърлятида жанрий ўзгаришлар

Таниқли олим К.Қураамбоевнинг маълумот беришича, Навоий асарлари Қорақалпоғистонда дастлаб қўлёзма шаклида тарқалиб, мактаб-мадрасаларда ўқитилган. Бердақ ва Ажиниёздан тортиб то И.Юсупов ва А.Ўтепбергеновгача бўлган шоирлар улғў ўзбек санъаткори ижодидан таъсирланиб, унга эргашиб асарлар яратганлар, ғазалларига татаббулар ёзиб, мухаммаслар боғлаганлар. Кунхўжа, Ажиниёз, Бердақ, Ўтеш, Умар, Аяпберган Мусаевлардан тортиб Аббаз Дабилов, Содиқ Нуриббетов, Ибройим Юсуповгача бўлган шоирлар Навоий ижод чашмасидан баҳраманд бўлганини кўп бора таъкидлашган.

Навоий таваллудининг 500 йиллиги муносабати билан «Уллы Наўайы», «Сыйлық», 1968 йили шоир таваллудининг 525 йиллигида «Алишер Наўайы» китоблари чоп қилинди, шунингдек Н.М.Маллаевнинг «Гениал шоир ва мутафаккир» китоби қорақалпоқ тилига таржима қилинди.

Филология фанлари доктори, профессор Камол Мамбетовнинг «Наўайы хам қарақалпақ адабияты» китоби мутафаккир ва донишманд шоир Алишер Навоий асарларининг қорақалпоқ шоирлари ижодига таъсири, қорақалпоқ адабиётида тутган ўрни ҳақидаги дастлабки қадамдир.

Китобда XIX асрда яшаб ижод қилган қорақалпоқ классик шоири Бердах Навоийни устоз деб танишдаги асосий сабаблар, Навоий ижодининг Ажинияз ижодига бўлган таъсири, қорақалпоқ мумтоз адабиётида янги жанр, яъни ғазал, мухаммас, рубоийларнинг пайдо бўлишида устоз Навоийнинг тутган ўрни таҳлил қилинади.

Қорақалпоқ адабиётшунослигида Навоий асарларини ўрганиш 1930 йилларда бошланган. Бу йилларда «Қызыл Қарақалпақстан» газетасида Асан Бегимовнинг «Уллы озбек халқынын уллы шайыры», Нажим Даўқараевнинг «Уллы данышпан шайыр» каби мақолалари эълон қилинди. Марзағалы Дарибаев ҳамда Артиқ Шомуратовлар эса «Фарҳод ва Ширин» достонини таржима қилишди.

Иккинчи жаҳон урушидан кейинги даврда қорақалпоқ шоири Ибрайим Юсуповнинг қорақалпоқ шеърлятига Навоий жанрий аъналарини олиб кирганлиги таъкидланади. Ушбу аъналар натижасида қорақалпоқ шоирлари Марат Қорабоев, Абулқосим Ўтапбергеновлар ўз ғазаллар тўпламларини нашр қилдиришди.

Шоир Даулен Айтмуратов Навоий ғазалларини қорақалпоқ тилига таржима қилиб икки марта нашр қилдирган, Маден Матназаров эса "Хамса"даги «Сабъаи сайёр» достонини «Жети ықлым» номи билан таржима қилди.

Шоир Абилқосим Ўтапбергенов Навоий ғазалларига бир неча мухаммаслар боғлади.

Қабил Махсетов ҳам Алишер Навоий ижодининг қорақалпоқ адабиётига таъсири масаласини алоҳида тадқиқ қилинганлигини кўриш мумкин. Бу йўналишда Исмоил Сағитов, Камол Мамбетов, Айдар Муртазаевларнинг мақолалари чоп қилинди.

Ўтган асрнинг 30-йилларидан шоир шеърлари қорақалпоқ тилига таржима қилина бошлаган. 1937—1940-йилларда М.Дарибоев, А.Шомуратов, Ж.Аймирзаев, Н.Жапақовлар унинг бир неча ғазалларини,

«Фарход ва Ширин» достонидан парчаларни ўгирган бўлсалар, 1939 йилда шоирнинг "Чор девон"идан туркум ғазаллар, «Фарход ва Ширин», «Лайли ва Мажнун» достонининг баъзи боблари китоб шаклида босилади. 1968 йилда «Лайли ва Мажнун» достони қорақалпоқ саҳнасида намойиш қилинган. Алишер Навоийнинг 500 йиллик юбилеи Қорақалпоғистонда ҳам кенг нишонланади. Шу муносабат билан шоир ғазаллари, «Хайрат ул-аброр» достонидан намуналар Б.Қайпназаров таржимасида нашр этилди. Д.Айтмуратов Навоийнинг 130 га яқин ғазал ва ҳикматларидан намуналар, шунингдек, «Хайрат ул-аброр», «Лайли ва Мажнун» достонларидан боблар таржима қилиб, алоҳида тўплам ҳолида нашр эттирди (1991).

Қорақалпоғистон адабиётшунослигида навоийшунослик алоҳида йўналишга айланиб улгурди. Ж.Аймиров, А.Бегимов, Н.Давқараев, М.Дарибаев, Н.Жапақов, И.Сағитов, А.Муртазаев, Қ.Мақсетов, К.Мамбетов, Ҳ.Ҳамидов, Қ.Жаримбетов, К.Қураамбоев каби олим ва адибларнинг шоир ҳаёти ва ижоди, асарларининг таржималари ва адабий таъсир масалаларига бағишланган кўплаб мақола ва рисоалари фикримизнинг ёрқин далилидир. Бу ўринда К.Мамбетовнинг Шарқ адабиёти, жумладан, Алишер Навоий ижодини қорақалпоқ адабиёти билан қиёсий ўрганган қатор мақолалари, «Навоий ва қорақалпоқ адабиёти» (1991), «Ўзбек ва қорақалпоқ адабий алоқалари» (1992) рисоаларини алоҳида ажратиб кўрсатиш мумкин. К.Қураамбоевнинг «Кўнгил бермиш сўзимга» (1992) номли монографиясининг бир боби ҳам Навоий ва қорақалпоқ адабиёти масалаларига бағишланган.

Филология фанлари доктори Қурбанбай Жаримбетов «Ашық Зийўар» китобида Ажинияз лирикасининг жанрий хусусиятларини, тимсол ва рамз яратишда Навоий ижодининг таъсирини алоҳида таъкидлаб ўтган.

Маълум бўладики, Навоий ва туркий халқлар адабиёти алоҳида тадқиқот мавзуи бўлиб, шоир адабий ва илмий меросининг туркий халқлар орасига тарқалиши, асарлари қўлғиналарининг кўчирилиши, ўзидан кейинги ижодкорларга таъсири ва издошлари, асарларининг нашрлари ва таржималарини қиёсий жиҳатдан ўрганиш нафақат ўзбек, балки барча туркий халқлар адабиётшунослигининг муҳим ва долзарб масалалари ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. К.Мамбетов. Наўайы хам қарақалпақ адебияты. Н.1991.
2. Д.Айтмуратов. Алишер Наўайы. Н.1991.
3. Қ.Мақсетов. Қарақалпақ адебиятынын тууысқан халықлар адебиятлары менен байланысы. Н.1987.
4. Қ.Жаримбетов. Ашық Зийўар. Н.1998.

Hozirgi she'riyatda obrazlilikning differensialligi

Qoraqalpoq davlat universiteti
O'zbek filologiyasi fakulteti 3-kurs talabasi
To'libayeva Gulnura,

Qoraqalpoq davlat universiteti
O'zbek filologiyasi fakulteti 1-kurs talabasi
Karimova Dilnoza
Nukus, Uzbekistan

Annototsiya. Ushbu maqolada hozirgi zamon o'zbek she'riyati Minhojiddin Mirzo she'rlarining shirali til va uslubi tahlilga tortilgan. Ayni paytda ijodkor qalamiga xos xalqonalik, soddalik quyma satrlar jozibasi ochib berilgan.

Kalit so'zlar. Minhojiddin Mirzo, shirali til, uslub, xalqonalik, soddalik, tuyg'u, milliy ruh.

Adabiyot adabiy asarlar va adabiy shaxslarsiz mavjud bo'lolmaydi. Shunday ekan, butun adabiy-ijodiy asarlar va ijodkorlar ahli adabiyotning asosini ya'ni yuragini tashkil etadi. Biroq shuni ham ta'kidlash joizki, adabiyotda adabiy asarlarning umrboqiyli va o'qishli bo'lishi uchun badiiy tahlil masalalari katta ahamiyat kasb etadi. Zero, ijodkor fikr dunyosining qulfini ochish uchun ba'zan adabiy sharhlar yoxud adabiy-badiiy tahlillarga ehtiyoj sezamiz.

Adabiy mushohadalar adabiy tur janrlariga ko'ra tasniflanishi mumkin. masalan, lirik mushohadalar deganda, she'riy asarlar tahlili haqidagi bahs-munozaralar tushuniladi. Lirik mushohadalarning obykti esa, shubhasiz, lirik asarlar ya'ni turli janr va vazndagi she'rlar, balladalar, poemalar hisoblanadi. Fikrimizni asoslash uchun ba'zi bir she'r janrlarini mushohadaga tortib ko'rishimiz mumkin. Masalan, yosh va iste'dodli shoirlarimizdan Minhojiddin Mirzo she'rlarini badiiy mushohadaga tortib ko'rsak, quyidagicha fikrlar yuzaga keladi:

Qizg'aldoqlar qiroat qilar —

Qabristonda, har biri quyosh.

O'tganlarga shafolat tilar,

Tebranadi qizil dastor bosh.

Har bir giyoh aytar salovot,

Turon zamin — bu uyg'oq zamin.

— Yurt shavkatin qaytar, Haq, — deya,

Pichirlaydi tuproqlar: Omin...![1,13]

She'rda tabiat tasviri orqali juda go'zal poetik fikr ifodalangan. Ya'nikim, bahor oyida kimki qabristonga ziyoratga borsa, u yerda qip-qizil bo'lib ochilib yotgan qizg'aldoqlarga ko'zi tushadi. Tabiatning ajoyib mo'jizasini qarangki, hatto qizg'aldoqlar ham qayerda o'sishni biladi. Ular har qanday joyda ham barq urib o'smaydi, biroq aksariyat qabristonlarda negadir qizg'aldoqlarning alvon guldastasiga ko'zimiz tushadi. Bunga sabab mazkur go'zallik elchilari o'tganlarning ruhlarini shod qilmoq uchun muqaddas ziyoratgohlarga Olohning in'omi bo'lsa kerak. Shoir tanosub san'ati orqali go'zal badiiy tasvir mukammalligiga erishadi. Unga ko'ra qizg'aldoqlar o'tganlar haqiga duo qiluvchi "qizil dastorboshlar"ga mengzalyapti. Har bir giyoh Yaratgandan "Yurt shavkatini qaytar"ishini so'rab tavallo qilyapti. Bunga hamohang ravishda tuproqlar ham "pichirlab", "Omin" o'qiyapti. She'rda mushohada obykti sifatida oshkor etilmagan, biroq she'r tagzaminida baralla yangrab turgan tariximizning eng qora kunlariga ishora mavjud. Ya'ni rus bosqini davrida yuzaga kelgan tahlikali vaziyat, xalqimizning eng asl va kamarbasta farzandlarining qatliomidan nafaqat yurtimiz ahli, balki ona tabiat ham zir-zir qaltirab turibdi. Shu boisdan ham bu yurtda "qizg'aldoqlar qiroat o'qiydi", "tuproqlar

omin aytadi” yurt haqiga. “So‘z — mening ruhim”, — degan ekan Uolt Uitmen. Demak, she‘r — ruhning ko‘rinishi. Ko‘rinish, bir qaraganda, shunchaki, zohirga daxldor jihat. Zohirdagi mavjudlik. Lekin uning zamiriga chuqurroq chuqurroq nazar solinsa, ser solinsa, botinning-da tarzi ekanligi ayon bo‘ladi. Kuzatuv — zohir, his — botin. Taassurot — zohir, anglash — botin. Iste‘dodli shoir Minhojiddin Mirzoning bitiklarida kuzatuv va his, taassurot va anglash, ya‘ni zohir ila botin uyqashib keladi. Yana bir tomoni, mushohada ila tuyg‘u birikib ruh mohiyatiga aylanadi. Hislar bag‘ridan o‘sadi Vatan degan yuksaklik. Mushohadalar vazminligi tuyg‘ular tug‘yoniga singadi, tuyg‘ular tug‘yoni mushohadalar vazminligiga ko‘chadi. Murod — fikrlashga undov. O‘ylashga undov. Mushohadalar yo‘sini bilan, tuyg‘ular yo‘sini bilan inson deyilmish "sir'ni anglash qanchalar mushkul ekanligini, uni o‘z-o‘ziga qayrilib qarashga, o‘zini bilishga undaydi:

Mushkulotlar ko‘pdir dunyoda,

Yechar bir kun barin intiq jon.

Ammo ochun oldida mangu

Jumboq bo‘lib qoladi inson.[1,32]

Minhojiddin Mirzo bitiklarida yana bir sifat hurlik olami — ruhning pokligi hamda beg‘uborligiga ishora aylash sirasida namoyon bo‘ladi.

Ruhimga pok ma‘volar kerak.

Bu — shoir ruhining sog‘inch tarzi[1,45]

She‘riyat borliqning go‘zalligiga munosabat yo‘sinida ko‘ngillarda mehr va muhabbat, oqibat va e‘tiqod fazilatlarini paydo qiladi. Borliqdan olingan ta‘sirlar va munosabatlar orqali ruhiyatga ishora aylaydi. Minhojiddin Mirzo qizg‘aldoq, yaproq, bahor, yulduz, kuz, chechak, xazon singari tabiat vositalarini yurakning tashbehlariga ko‘chiradiki, bular aksariyat takrorlanib kelgan holida yangi bir his shakliga kiradi.

Minhojiddin Mirzo mustaqillik davri o‘zbek she‘riyatining yorqin namoyondalaridan biri hisoblanadi. She‘rlaridagi o‘ziga xos ohanrabo har qanday she‘riyat ixlosmandini o‘ziga jalb eta oladi. Ayni paytda ijodkor qalamiga xos xalqonalik, soddalik quyma satrlarning hech bir qiyinchiliksiz kitobxon ongi-shuuriga yod bo‘lib qolishini ta‘minlaydi. Shuni alohida ta‘kidlash joizki, shoir she‘rlarining shirali til va uslubidan tashqari, ijodkorning tasvir mahorati ham Iqbol Mirzo nomini butun O‘zbekistonga yoydi va yoymoqda.

Adabiyotlar

- Minhojiddin Mirzo. Visol xabari. Toshkent: O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti — 2003

IMPROVEMENT OF ENVIRONMENTAL CONTROL RULES

**Rametullaev Inayatulla Xabibullaevich,
Khabibullaeva Dilfuza Kuanishbay qizi**

Students of Karakalpak State University
Nukus, Uzbekistan

Annotation: The article summarizes the proposals on the importance of public administration in the field of ecology, the improvement of environmental control and environmental expertise.

Key words: environmental control, environmental expertise, gene pool, environment, assessment institutes, public control, industry.

Currently, the world community is facing serious environmental problems that need to be addressed. Of course, countries around the world are trying to find a solution to these problems through cooperation.

After our independence, our country joined the UN in 1992 and began its work in many international organizations. A number of international environmental standards have been ratified.

In addition, it was possible to establish partnerships with a number of developed countries of the world. These countries are: China (since 1997), Georgia (since 1995), India (since 1996), Israel (since 1997), Japan (since 1994), Kazakhstan (since 1997), Kyrgyzstan (since 1996) years, Malaysia (since 1996), Republic of Korea (since 1995), Slovakia (since 1998), Switzerland (since 1998), Tajikistan (since 1994), Thailand (since 1998), Turkey (since 1996 years), Turkmenistan (since 1996), Ukraine (since 1998), the United Arab Emirates (since 2006), Azerbaijan (since 2006) [1:30].

With the participation of the diplomatic corps of the countries of Central Asia, the following were signed: Agreement between Uzbekistan, Kazakhstan and Kyrgyzstan on cooperation in the field of environmental protection and rational use of natural resources, as well as similar bilateral agreements between Uzbekistan and Kazakhstan and Kyrgyzstan and between Uzbekistan and Kazakhstan; Agreements between Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan on joint actions for the rehabilitation of transboundary impact mining facilities; Agreement on the use of water and energy resources of the Syr Darya river basin between Kazakhstan, the Kyrgyz Republic and Uzbekistan, to which Tajikistan joined [2:13]. A new edition of the National Strategy and Action Plans for the conservation of biodiversity for 2018-2027 has been developed [3.14.].

We can see that the adoption of the aforementioned international norms in this area and many important norms in the national legal system. Recently, however, negative effects have occurred, such as ignoring the environment and inefficient use of natural resources. As a result, the negative impact on water and land resources, genetic resources of flora and fauna, reduction of biodiversity, industrial and other environmental pollution has intensified. This has led to the expansion of state control over the environment.

Environmental control is the most important legal measure to ensure rational use of natural resources and protect the environment from harmful influences, the function of public administration and the legal institute of environmental law. Based on the role of environmental control in the mechanism of environmental protection, it can be assessed as the most important legal measure. It is through environmental control that the enforcement of the relevant subjects of environmental law to fulfill environmental requirements is mainly ensured.

Measures of legal liability for environmental violations are applied either in the process of environmental control, or with the involvement of other state bodies.

It was previously emphasized that the function of environmental control is also carried out in the

implementation of other legal measures to ensure rational use of natural resources and environmental protection — environmental regulation, environmental impact assessment, environmental licensing, environmental certification.

But within all these areas of activity, environmental control, ensuring compliance with environmental and legal requirements, is carried out objectively, along the way, in relation to each of the above types of activities. The implementation of any of such measures, as well as the implementation of environmental control, is a deliberate activity of specially authorized state bodies, carried out within the framework of the procedure established for them, on the basis of special legal norms.

At the same time, state control over the environment and its legal aspects is also mentioned in a number of legal publications. In general, the following features define the concept of “environmental control”:

- firstly, environmental control is a key component of environmental protection in our country;
- secondly, it reflects the environmental policy of our independent state;
- and thirdly, it is a key element of environmental management. [4:51]

According to article 31 of the Law of the Republic of Uzbekistan “On Nature Protection”, state control over nature protection is carried out by state bodies and administrations, specially authorized state bodies.

Another function of public administration in the field of ecology is environmental review. The purpose of environmental impact assessment is the prevention of harmful activities to protect the environment, public health and environmental safety.

In accordance with the decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated October 3, 2018 No. PP-3956 “On additional measures to improve the public administration system in the field of ecology and environmental protection”, the organizational structure of the Govcomecology system was approved. [5]

In order to ensure the effectiveness of public administration in the field of ecology and environmental protection, the Inspection for Control in the Sphere of Ecology and Environmental Protection was created in the structure of the State Committee for Ecology on the basis of the Inspectorate for Monitoring the Protection and Use of Biodiversity and Protected Areas and the Inspectorate for Monitoring Education, Collection, storage, transportation, utilization, processing, burial and sale of waste without forming a legal entity.

It is also worth mentioning the environmental control systems in a number of developed countries. For example, the modern system of state environmental control in the United States, that is, monitoring compliance with regulatory requirements for environmental quality, is based on a general rule: the emission of pollutants is prohibited, unless permitted by rules established in accordance with law, and the quantity and concentration of pollutants emitted are limited by a certificate issued in the prescribed manner.

Based on this rule, enterprises (organizations, institutions) — potential sources of environmental pollution, are obliged to carry out internal industrial environmental control (self-auditing). The creation in 1969 of the Environmental Protection Agency (EPA) as a federal body responsible for improving the quality of the environment for the protection of human health and performing the functions of intersectoral management in its three areas — water, atmospheric air and land, as well as the adoption in the 1970s. (with subsequent amendments and additions) to the fundamental federal laws in the field of ecology have fundamentally changed, along with the system of standardizing the quality of the environment, the system of state environmental control [7: 106].

Currently, it is carried out by specially created bodies for this at all levels of government: federal, state local governments (counties, cities, districts, regions and other administrative territorial units).

Thus, the state environmental control system operating in the USA for almost 40 years is quite

effective and plays an important role in improving the quality of the environment.

Moreover, unlike state environmental impact assessment or environmental licensing, which perform the monitoring function, monitoring does not perform such a function, monitoring is a passive function of public administration, within which state-power powers, state coercion are not realized.

Russian administrative law distinguishes two types of control activities — control and supervision. Environmental control refers to the activities of authorized entities to verify compliance with and compliance with environmental legislation. Administrative supervision is a specific kind of state control. Its essence is to monitor the implementation of environmental regulations in the field of management. Supervision is carried out in relation to executive authorities, enterprises, public associations and citizens.

Thus, in the sphere of environmental relations at the present stage, the most important is a radical improvement of the environmental situation through the implementation of transformations in social production (for example, the introduction of energy and resource saving technologies), further democratization of society, involvement of young people in the economic and environmental sphere, as well as development and improvement environmental education.

To solve these problems, it is necessary to continue work on the further development of the environmental legislation system, aimed at eliminating the contradictions between its natural resource and environmental standards, and promoting judicial mechanisms for resolving disagreements between the interests of the population, business entities and the state in the field of environmental protection and nature use, ensuring harmonization of environmental legislation in the framework of obligations Uzbekistan under international treaties.

Reference:

1. Экологический Вестник, 2008. № 5-6. С. 29-30.// Ecological Bulletin, 2008. No. 5-6. S. 29-30.
2. Указ Президента Республики Узбекистан в стратегии действий по дальнейшему развитию республики Узбекистан. Ташкент. Адолат, 2017.// Decree of the President of the Republic of Uzbekistan in the strategy for the further development of the Republic of Uzbekistan. Tashkent. Adolat, 2017.
3. Парламентские слушания “О состояниях реализации программы действий по охране окружающей среды Республики Узбекистан”. Ташкент, 2018. С. 14.// Parliamentary hearings “On the status of the implementation of the environmental protection program of the Republic of Uzbekistan.” Tashkent, 2018.S. 14.
4. Ж.Т.Холмуминов “Экологическое право”. Ташкент, 2002. С. 51// Zh.T. Holmuminov “Environmental Law”. Tashkent, 2002.P. 51
5. Закон Республики Узбекистан “Об охране природы” и “Об экологической экспертизе” // www.lex.uz // The Law of the Republic of Uzbekistan “On Environmental Protection” and “On Environmental Expertise” // www.lex.uz
6. Постановление Президента Республики Узбекистан от 3 октября 2018 года № ПП-3956 “О дополнительных мерах по совершенствованию системы государственного управления в сфере экологии и охраны окружающей среды” // www.lex.uz //Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated October 3, 2018 No. PP-3956 “On additional measures to improve the public administration system in the field of ecology and environmental protection” // www.lex.uz
7. Брославский Л.Н.Государственный экологический контроль в США // Журнал российского права № 4 — 2010. С.106// Broslavsky LN State environmental control in the United States // Journal of Russian Law No. 4 — 2010. P.106

ABDULLA ORIPOV IJODIDA FOLKLORIZMLARNING AHAMIYATI

Nurjanova Yulduz

Qoraqalpoq davlat universiteti o`qituvchisi,

Abdiyeva Shahodat

Qoraqalpoq davlat universiteti

O`zbek filologiyasi fakulteti 2-kurs talabasi

Nukus, O`zbekiston

Annototsiya: Ushbu maqolada Abdulla Oripov she'riyatida keng qo'llaniladigan folklorizmlar va uning ahamiyati haqida so'z yuritiladi. Shoir ijodining xalq jonli tiliga yaqinligi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Abdulla Oripov, folklorizmlar, xalq og'zaki ijodiyoti, iste'dod, tasviriy vositalar, badiiy matn, xalqchillik, she'riyat, ifoda uslubi.

Asl shoir faqat iste'dodi bilan chegaralanib qolmasdan, mumtoz san'atkorlar merosidan, xalq og'zaki ijodiyoti, tarix, din va falsafadan ham yetarlicha xabardor bo'lishi lozim. "Dunyodagi har qaysi xalq va elatning o'ziga xos og'zaki ijodiyoti bor. Bu ijodiyot o'sha xalq yoki millatning bebaho tafakkur xazinasini, milliy his-tuyg'ularining sarchashmasi, hofiza va xotira manbaidir" [1,23]. Folklor va yozma adabiyot munosabati benihoya keng bo'lib, bu muammo milliy adabiyotning shakllanish va rivojlanishida xalq og'zaki ijodining roli, unga xos tasviriy vositalar, badiiy shakllardan foydalanishning muhim tomonlari, folklorizmlarning yuzaga kelishi kabi masalalarni qamrab oladi. O'zbek she'riyatida folklorizmlardan badiiy matnni qurishda, uning ritmini shakllantirishda, g'oyaviyligini oshirishda, xalqchilligi va ta'sirchanligini kuchaytirishda eng muhim vosita sifatida foydalanilgan. Folklor ta'siri ijodkorning xalq og'zaki ijodiga xos syujet motivlaridan, epik obrazlardan, badiiy shakl va ifoda vositalarini asarlarida qo'llashi folklor materiallariga murojaat qilishi undan ijodiy o'rganishidir. Shoir va adiblar folklordan uning mavzu va g'oyalarida, syujet va obrazlaridan, badiiy til vositalaridan, sodda ifoda uslubidan ijodiy foydalanib, o'z asarlarining xalqchil bo'lishiga intiladilar. Ehtimol, mana shuning uchun ham Abdulla Oripov "Xalq og'zaki ijodiga bepisandlik adabiyotdan yiroqlikdir", degan qat'iy xulosani ilgari surgan. Shoir mehri tushgan ifoda va iboralardan turli mavzu va holatlar, kechinma va kayfiyatlar tasvirida foydalanadi. Masalan, "Shoh va gado" deb nomlangan she'rida "Siylangan joyida azizdir inson" degan xalq maqoli qo'llangan:

G'aybdan sado keldi: — Tingla, ey banda,

Barchangga yaratgum yagona makon.

Bir-biring kamsitib qilma sharmanda,

Siylangan joyida azizdir inson [2,9]

Maqol mazkur holatda har bir inson qadr-qimmat topishga loyiq va munosibdir, degan haqiqatning badiiy tasdig'i uchun xizmat qilayotir. Ayni mana shu maqolning ishlatilishi boshqa bir she'rda fikrning siyiq, baytlarning quyma, ma'nolarning teran bo'lishini kafolatlagan. Bular maqollar asosida yaratilgan she'riy hikmatlarni eslatadi.

O'zbekiston xalq shoiri Abdulla Oripov ijodi o'ziga xos bir olam. Shoir she'rlari o'zining samimiyligi, sodda va ravon tili, badiiy tasvirning nihoyatda nozikligi bilan ajralib turadi. Qolaversa, Abdulla Oripov ijodi ona-Vatan, buyuk ajdodlarimizga ehtirom, xalq taqdiri, sevgi va vafo kabi rang-barang mavzularga boy bo'lib, ularda shoir o'zining ruhiy kechinmalarini badiiy kashfiyot darajasida badiiy talqin qiladi. Shu bilan birga shoirning har bir she'rida milliy ruh, o'ziga xos ohang yaqqol seziladi.

Ona-tuproqni ardoqlash hamma davrlar adabiyoti uchun mushtarak hodisadir. Abdulla Oripov ijodida mazkur mavzuga juda ko'p murojaat qilinadi. Shoirning Vatan haqidagi she'rlarida badiiy tasvirlar shu qadar nozik misralarda ifodalanadiki, ularda hech qanday yasama tuyg'ular, balandparvoz so'zlar uchratmaydi. Shoir

Vatan haqida she'r yozar ekan, uning faqatgina go'zalligini, iqbolini kuylash bilan cheklanmaydi. Balki uning sermashaqqat tarixi va taqdirini haqqoniy tasvirleydi.

Shoir she'riyatida tabiat mavzusi ham keng o'rin egallaydi. U o'z she'rlarida tabiat fasllari haqida, tunkunduz, yulduzlar, tog'lar, chashmalar, maysazorlar to'g'risida yozadi. Uning she'rlarini o'qiganda ariq suvlarining shildirashini eshitayotgandek, bandidan uzilgan yaproqlarning erga tushayotganini ko'rayotgandek bo'lasiz. Shoir tabiat va insonni fe'lidagi uyg'unlikni mohirona tasvirleydi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, Abdulla Oripov she'rlarida an'anaviy ifoda-tasvir vositalarini emas, ko'pincha faqat shoirning o'zigagina xos bo'lgan tashbehtar, sifatlashlar, hazil-mutoyibalarni uchratish mumkin. Ularda shoir qo'llagan ibora va jumlar oddiy xalq tilida ifodalanib, ular jimjimadorlikdan xoli, sun'iylikdan yiroq. Mana shu xususiyatlar Abdulla Oripov she'rlarining xalqimiz orasida shuhrat topishiga, katta-yu kichik tomonidan sevib kuylanishiga sababdir. Bu deyarli har bir she'ri qo'shiqqa aylanib xalq qalbida yashab kelayotgan shoirning eng ulkan baxti desak, mubolag'a bo'lmaydi.

Umuman, Abdulla Oripov she'riyati mavzu jihatdan qanchalik rang-baranglik kasb etsa, badiiy talqin va tasvir borasida ham o'ziga xoslikka ega. Zero, shoir qaysi mavzuni qalamga olmasin, ularning barchasida o'zgacha timsol, obrazlar yaratish orqali o'quvchilarni badiiy ijodning sirli olamiga olib kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ashurova .G.N. Abdulla Oripov she'riyatida an'ana va badiiy: Filol. fanlari d-ri diss. ... avtoref. — Toshkent, 2008. — 49 b.
2. Oripov A.Tanlangan asarlar. 4 jildlik. — Toshkent: Adabiyot va san'at, 2001. 4-jild. — 74 b.

Для заметок: